

თამარ გოგოლაძე

სვანეთი სიმონ ჩიქოვანის პოეზიაში

პოეტ სიმონ ჩიქოვანის პოეზია გამორჩეული ნაწილია მე-20 საუკუნის ქართული ლირიკისა. დროითი კატაკლიზმებისა თუ მიმართულება-სკოლების ცვლის მიუხედავად, მეცნიერი თუ მკითხველი მას იმავე ესთეტიზმითა და აზრის სიწრფელით აღიქვამს, როგორც ადრე, შემოქმედის სიცოცხლეშივე. ლუი არაგონის სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ “საქმე ეხება მწერლების კლასიფიკაციას იმის მიხედვით, “... რომელ ჯგუფს ეკუთვნიან ისინი, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ეს კლასიფიკაცია თვითნებურია და პირობითი”, მაშინ, თუ “... ამ მიმდინარეობებს იქით ვერ დავინახავთ იმას, რასაც ისინი ასახვენ, რადგან მწერლების ისტორია — ეს არ არის მხოლოდ ლიტერატურის ისტორიის ერთი თავი...” (ს. ჩიქოვანი, 1975, გვ. 9), მით უმეტეს, რომ 21-ე საუკუნის 10-იანი წლების გადასახედიდან ვუყურებთ და თავისუფალი აზრი ბარიერს არ ეჯახება. დიახაც, თავისი ეპოქის შვილი იყო სიმონ ჩიქოვანი, ფუტურისტიც, სოცრეალიზმის წნეხში მოქცეული, მაგრამ საოცრად პოპულარული სწორედ თავისი უმშვენიერესი ლირიკით, სადაც შინაარსი და ფორმა არ ეჯახება ერთმანეთს. თუ 1932 წლის საკავშირო ცეკას დადგენილების (“სალიტერატურო-სამხატვრო ორგანიზაციების გარდაქმნის შესახებ”) ყველა განსხვავებული იდეურ-ესთეტიკურ პოზიციებზე მყოფი ხელოვანი, ფორმალისმისა და ნატურალიზმის წინააღმდეგ გაჩაღებული ბრძოლის, ხორციელად კი გადასახლებისა და დახვეწისათვის განწირული, ასახავს რეალობას, არ უნდა გავვიკვირდეს ლირიკის გადასარჩენად გააზრებული თუ ქვეშეცნეული პროცესის მონაწილის დაინტერესება კომკავშირით, წარსულის უარყოფით, უკეთესი მომავლისთვის თავგანწირული შრომის შექებით, უწიგნურობის აღმოფხვრითა და ცხოვრების “კომუნისტური თვალთახედვით” გაუმჯობესებით.

ასე წარმოუდგება 21-ე საუკუნის მკითხველს, თუ მკვლევარს ულამაზესი ლექსების ციკლი მთაზე, რომელიც 20-30-იანი წლების მიჯნაზე სვანეთში და ვაჟას ნაკვალევზე მოგზაურობის შთაბეჭდილებების ქვეშ შეიქმნა.

მით უმეტეს, რომ მისი დაბადების დღეს ცას ერთი ვარსკვლავი მოსწყდა და გალურსულ მთებში ჩაიკარგა: “სიყრმის ჟამს ძლიერ მაკვირვებდა, თუ რისთვის გადაინაცვლა იმ ვარსკვლავმა შორეულ ციდან მახლობელ მთაში... მას შემდეგ დავეძებ იმ მოწყვეტილ ვარსკვლავს” (ს. ჩიქოვანი, 1975, გვ. 5). ვარსკვლავს დაეძებს პოეტი სვანეთის მთებში ციკლით “მთაო, გადმიშვი”, საიდანაც სვანეთთან დაკავშირებული რამდენიმე ლექსი შევარჩიეთ მწერლის სულიერი სამყაროს პოეტური წარმოსახვის რეტროსპექტივისათვის: “გადასვლა გორვაშზე (1929-1939 წწ.), “უშგული” (1929 წ.), “სვანეთში გაგზავნილი ბარათი კომკავშირელ ქალისადმი” (1936 წ.), “სვანური იავნანა” (1929 წ.), “ბარათი მთიდან” (1929 წ.), “სვანეთის გზაზე” (1951 წ.), “ღრუბლებს ჩავუთქვი” (1947 წ.).

შერჩევა შემთხვევითი არაა. სწორედ აქ მოჩანს ის ძირითადი პროცესები მწერლურ ლაბორატორიაში, მისი ე.წ. იდეურ სახეცვლილებასა თუ

თავისთავადობის შენარჩუნებისა, რასაც სვანეთში ყოფნამ, იქაურმა შთაბეჭდილებებმა შეუწყო ხელი.

როგორც 70-იანი წლების ლიტერატურათმცოდნე გიორგი მარგველაშვილი პოეტის შემოქმედების ოთხტომეულის წინასიტყვაობაში (“სიმონ ჩიქოვანი”) შენიშნავს, “ცხოვრების იმ ქარიშხლიანმა დინებამ, რომელმაც ჩვენს ქვეყანაში ოცდაათიანი წლების დამდგეს იჩინა თავი, მისცა მყარი ნიადაგი და მტკიცე საფუძველი პოეტის შემოქმედების ახალ გაქანებას, “მის ფერიცვალებას” (ს. ჩიქოვანი, 1975, გვ. 22).

რაში გამოიხატებოდა, მკვლევარის აზრით, ეს ცვლილება? “თუ ოციანი წლებში სიმონ ჩიქოვანის ლირიკის საუკეთესო ნიმუშებსაც კი დაჰკრავდა ერთგვარი ელფერი განყენებული პოეტური აზროვნებისა, პოეტის შემდგომმა ძიებებმა მიაკვლიეს იგი სწორედ სახეების მზარდ კონკრეტობასთან, აღწერისა და თხრობის ხაზგასმით ეპიკურ ხასიათთან, ხშირად ლექსის შეგნებულ პროზაიზაციასთან (ს. ჩიქოვანი, 1975, გვ. 20). იყო, არის თუ არა, დამახასიათებელი სიმონ ჩიქოვანისათვის?

რა იყო?

“ფუტურისტები თავიანთი ყურადღების კონცენტრირებას მოძრაობასა და სისწრაფეზე ახდენდნენ. ისინი უარყოფდნენ საყოველთაოდ მიღებულ ნორმებს, ფასეულობებს, წარსულის მემკვიდრეობას და გამოცდილებას ... მათ მიაჩნდათ, რომ ძველი სამყარო ძალითა და ბუნტით უნდა დაენგრიათ და აეშენებინათ ახალი, რომელშიც ადამიანი ძველი პირობითობებისაგან თავისუფალი იქნებოდა”. (ხაზი ჩვენია — თ. გ.) (ნ. გაფრინდაშვილი, მ. მირესაშვილი, 2008, გვ. 251).

“სიბნელემ ჩანთქა მთელი გორვაში

ისე, რომ თვალთან თითს ვერ მიიტან

.

მაგრამ წითლდება სხივით ლატფარი

ღრუბლებში სხივი აშენებს უჟკას”

(“გადასვლა გორვაშზე”).

დღეს ცვლის ღამე და ღამეს დილა, როცა მეგზური სვანი მიუძღვება პოეტს გორვაშზე.

“შემოვიდა ვაჟი მშვიდი,

მიუხურა კარი ქარებს.

.

ორთქლი იდგა სვანურ სუფრის

ვერ დაგვძლია უკუნეთმა”

(“სვანეთში გაგზავნილი ბარათი კომკავშირელ ქალისადმი”).

დროის მონაკვეთები სწრაფად ენაცვლება ერთმანეთს...

სურვილი სიახლისა, ფუტურისტი სიმონ ჩიქოვანისათვის გაურკვეველის, ახალი, რეალისტი პოეტისათვის კომუნისტური მომავლისათვის ბრძოლის:

“სვანს უნდა ნისლით სული დანამოს,

მთას მოაშუროს წარსულის ფითრი”

(“გადასვლა გორვაშზე”).

“კომკავშირელო პირზე და რაჟდენ,

უშგულს შრომა და სინათლე იხსნის”

(“უშგული”).

“სვანეთი ბარის ცხოვრებას ერთვის”

(“უშგული”).

“ჩავა ენგურში შხარას დიდება”

(“უშგული”)

“ჩვენ სამშობლომ მოგვცა ღონე,

გაიშალა სვანის მხრებიც”

(“სვანეთში გაგზავნილი ბარათი

კომკავშირელ ქალისადმი”).

კომკავშირელი, როგორც წარსულის ნაშთი, უარყოფილია, სახლი ძველია, ხისა და არ ვარგა. პოეტის შეყვარებული ქალი კარგი მშრომელია, მონადირეც, თუმცა უწიგნური, მაგრამ ეს არაა მთავარი, ის კომკავშირელია, მომავლის მშენებელი... აქაა მხოლოდ ახალი ტალღის შემოქროლვა. ამას XX საუკუნის 70-იანი წლების მკვლევარი ახსნის, როგორც პოეტის სიცოცხლის ალღოს გამახვილებით, მწიფობით “და აქ პირდაპირ უნდა ითქვას; გადამწყვეტი როლი ამ მწიფობაში საქართველოს სოციალისტურმა გარდაქმნამ და აღორძინებამ ითამაშა” (ს. ჩიქოვანი, 1975, გვ. 6). “ამ დროს ძნელი იყო მიგვესადაგებინა სოცრეალიზმის ჩარჩო ხელოვნების ისეთი დარგებისათვის, როგორებიცაა: არქიტექტურა, გამოყენებითი და დეკორატიული ხელოვნება, მუსიკა. ასევე გაუგებარია, როგორ უნდა იხელმძღვანელო სოციალისტური რეალიზმის პრინციპებით ისეთი ჟანრების შემთხვევაში, როგორებიცაა პეიზაჟი და ნატურმორტი” (ნ. გაფრინდაშვილი. მ. მირესაშვილი, 2008, გვ. 233) — წერენ 21-ე საუკუნის მკვლევარნი, თუმცა სიმონ ჩიქოვანთან პეიზაჟი და იქნებ ნატურმორტიც საოცარ კომპაქტურ, მეტაფორულ ფორმაშია გადმოცემული და აქ არ აქვს ადგილი ხელოვნურობას.

გორვაშზე ასვლა პოეტისათვის ახალ, მისთვის უცნობ, ვარსკვლავის საძიებელ მეტაფორულ ფორმაში ისეა წარმოდგენილი, რომ გრძნობ სვანეთის მთების განუყოფლობასა და სვანი მეგზურის საოცარ სიმამაცეს, ბუნებრივად რომ ეჭიდება ბილიკს და თანამდევ მგზავრსაც ასე მოუწოდებს:

“გზა არ დაკარგო, იცქირე ჩემსკენ”,

მეძახის თელხვში ჩაფლული სვანი,

ჯანდი ჰგავს მთაზე ამოსულ ქვესკნელს,

და სადღაც დაბლა შრიალებს ფშანი”

(“გადასვლა გორვაშზე”).

პეიზაჟი ტექსტში ისეთი ცხადია, თვით სვან მკითხველსაც კი მოიყვანს აღტაცებაში:

“ბუნება იხდის ღრუბელს თუ თათმანს”;

“ღამე ჩამჯდარა უშგულის გულში”;

“თითქოს წინ შხარა ყინვის ვერძია”;

“კლდით აფრინდება დიდი არწივი,

დაარწევს ფრთებს და გასცურავს ლაჭვარდს.

მთების კრებული გალობას იტყვის,

ჩაჰყვება ინგურს შხარას დიდება,

ფერდში დაჭრილი ახტება ჯიხვი,

და კლდეზე რქებით დაეკიდება”.

ხელოვნურია თუ ბუნებრივი ცალმხრივი, სულიერი სიყვარული მშვენიერი სვანი ქალიშვილისადმი, რომელიც ერთგვარ ერთიან პოეტურ ხაზს ქმნის სვანეთისადმი მიძღვნილი ლექსების მთელ ციკლში? პირბე, რომელსაც პოეტი ხანაც ივლითად მოიხსენიებს, სვანი რაჟდენის მეუღლეა. მან იცის ადამი, მაგრამ სიახლის შუქით ბრწყინავს ოჯახშიც და შრომაშიც, კვერში... პოეტი არ ქმნის პორტრეტს, მაგრამ ლირიკული გმირის სატრფო ისეთი სახოვანია, შედარებებით ივსება თითოეული სტრიქონი:

“შენც ფეხშიშველი დადიხარ, ივლით,
მხარზე გკიდია სავსე ოხარო,
ირემი ხარ თუ უშგულის შველი,
ფართო თვალს კერას შუქივით ახლი.
წაბლისფერი ხარ და ფეხშიშველი“;

“სათნობის დას გამსგავსე,
მთის ფრინველი საოცარი;
როგორც შაირს, კითხულობდი,
ავდრის შეთხზულს მაღალ მთაზე.
გზას ჰკარგავდი, მიგვიძღვოდი,
და ნისლს სჭრიდა სილამაზე”

(“სვანეთში გაგზავნილი ბარათი...”).

და აი აქ მოულოდნელად ქალღვთაება დალისთან შედარების მცდელობასაც რომ არ დაუშვებს პოეტი, აღტაცებული აცხადებს:

“აქ არა სჩანს დალის თვალი,
აქ არ ელავს მისი სახე,
მაგრამ ელავს სვანის ქალი,
კომკავშირის სიამაყე”.

შემდგომ უცვებ ხასანის ტბის ტრაგედიაც (“მტრის გასრესა გასახარი და ხმლის ელვა მირანგულას”).

ეს გრძნობა, შორით გრძნობა, რომელშიც მოჩანს ქმრის ეჭვიც, თუმცა უსაფუძვლო, რადგანაც არაა გაცხადებული ტრფიალი ლირიკული გმირის მიერ. მხოლოდ ქმარს მიუძღვის ქალის სინაზე, მაცდური ღიმილი კი ნისლში იმალება. და შენატრის ბედს ქმრისას, რადგანაც ყივჩაღი არ გამოსჩენია, ცოლის წამრთმეველი. და აი თითქმის 18 წლის შემდეგ კვლავ იხსენებს პოეტი “მაშინ მივბრუნდი და ჩამრჩა ხსოვნაში ცეცხლივით ცელქი შენი სიცილი”.

აქ უკვე ამხელს ლირიკული გმირი თავის განცდას თითქოს და შესთხოვს სვანის ქალს: “თუ გენატრები, ღრუბლებს ჩაუთქვი და მე მეტყვიან ბარში წვიმები” (“ღრუბლებს ჩაუთქვი”).

ს. ჩიქოვანი უცნაური სიტბოთი, დედის განცდაში გარდასახული, თავის “იავნანას” ჰქმნის. აქ დედა ზოგადი სახეა პაწაწინა მარესი, ხოლო ლექსში, რომელსაც “იავნანას” წარმართული ტექსტის ხაზები გასდევს, ოცნებაა უკეთეს მომავალზე: იყოს ოჯახის მომხმარე, კომკავშირელი, ესმოდეს სოფლის ჰირ-ვარამი, იყოს კარგი მონადირე და მთესველი, გაარკვიოს, ჩასწვდეს, რა სჭირდება მომავალს სვანის და რა უნდა გააკეთოს ამისათვის სამომავლოდ:

“დიდი მთები დარდად გვაწევს,
ზედ ორბები მიფრენენ.
თუ არ ინადირებ,

წიგნში ნახე ნახატი.
 იქ გაარკვევ, შვილო,
 რაც გვაკლია ჩვენ,
 გაიგონე ნაპრალის ჩახლეჩილი ღაღადი,
 მალე სმენას, მარე, ქარიშხალსაც მიაჩვევ”
 (“სვანური იავნანა”).

ტექსტში ავტორი ურთავს სვანურ ლექსიკურ ერთეულებს: დედე, დიადელი, დიფრაბელ, იდამ მედეღი, რომლებიც ორგანულად ერწყმის ტექსტში სალიტერატურო ენას. სხვა ლექსებში ავტორი მხოლოდ მთებს ასახელებს, სვანეთის მთებს: გორვაში, ლატფარი, უშგული, ლაორბი, ტვიბერი... აქ არ გრძნობს მკითხველი გაუცხოებას, ლექსი ღაღადს ამ ლექსიკით.

არის კი “შეკვეთილი ლექსი” სვანეთისადმი მიძღვნილ ციკლში? აქ ჩვეული რეალობაა, 30-იანი წლების სვანეთის რეალობა, რომელსაც უხამებს ეპოქის მოთხოვნებს თავისი აუცილებელი ლექსიკით, რომელშიც უნდა ფიგურირებდეს კომკავშირელი ცოლ-ქმარი: პირბე და რაჟდენი.

ლირიზმი სვანეთის ციკლში თითქოს მაქსიმალურია და, ამავდროულად, ძლიერი, გორვაშის მთასავით მაღალი, ზვიადი, რაც განუმეორებელს ხდის “ვარსკვლავის მაძიებელ” პოეტს.

დამოწმებული ლიტერატურა

ს. ჩიქოვანი, 1975 — ს. ჩიქოვანი, თბზულებანი ოთხ ტომად, ტ. I, თბ., 1975.

ნ. გაფრინდაშვილი, მ. მირესაშვილი, 2008 — ნ. გაფრინდაშვილი, მ. მირესაშვილი, ლიტერატურათმცოდნეობის საფუძვლები, თბ., 2008.

TAMAR GOGOLADZE

SVANETI IN THE POETRY OF SIMON CHIKOVANI

In the poetics of Simon Chikovani the main position is given to the cycle of poems “Mountain, let me go”, which also contains the verses dedicated to Svaneti. The big part of the poems are created in 1929 when the poet travelled in Svaneti with the help of Svanetian guide Rajden by name, there he met his future wife - Pirbe, to whom he felt the mysterious feeling and dedicated the selection of poems.

S. Chikovani admires the mountains of Svaneti, their arrogance and beauty; the world of Svanetian guide - expert of steep slopes.

The poems dedicated to Svaneti are characterized with lyricism and enthusiasm towards Svaneti, in this part we don't encounter the author's support towards the political movement of socialists of the 30s of the XX century.